

**40. YILINDA
TÜRKİYE’DE KATILIM FİNANSI ALANIYLA
İLGİLİ METODOLOJİK PROBLEMLER VE
ÇÖZÜM ÖNERİLERİ
ÇALIŞTAYI
SONUÇ RAPORU**

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

TAKDİM

Hamd âlemlerin Rabbi olan Allah Teâlâ'ya mahsustur. Resûl-i Ekrem Efendimize, âl ve ashâbına salât ve selâm olsun.

Türkiye’de katılım finansı sektörü, 1985 yılında ‘Özel Finans Kuruluşları’ ile fiilen başladığı yolculuğunu, bugün önemli bir finansal alternatif olarak sürdürmektedir. 2025 itibarıyla 40. yılına ulaşan ve gerek kamu otoritesi ve sektör temsilcileri gerekse akademisyenlerin samimi gayretleri ile önemli gelişmeler kaydeden katılım finansı ekosisteminin kendisinden beklenen sağlıklı büyüme ve gelişimini gerçekleştirebilmesi için bazı temel meselelerin tüm paydaşların elbirliğiyle çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Fıkî meşruiyet başta olmak üzere katılım finans alanında karşılaşılan sorunların çözülmesi, sektörün varoluş amacı, sağlıklı gelişimi, rekabet gücü ve sürdürülebilirliği açısından kritik öneme sahiptir.

Bu ihtiyaçtan hareketle, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Ali Özek Salonu’nda 24 Mayıs 2025 tarihinde katılım finansı alanında çalışan akademisyen ve uzmanların katılımıyla “40. Yılında Türkiye’de Katılım Finansı Alanıyla İlgili Metodolojik Problemler ve Çözüm Önerileri Çalıştayı” düzenlenmiştir. Bu çalıştay, akademik çalışmalara, bilimsel verilere ve uzman görüşlerine dayanarak özellikle temel metodolojik sorunların tespitini ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin geliştirilmesini hedeflemiştir. Çalıştayda dört ana oturumda fıkî, şer’î yönetişimsel, yasal/hukukî ve iktisadî-finansal sorunlar ile bu sorunların çözüm önerileri ele alınmıştır.

Bu sonuç raporu, çalıştay sürecinde ortaya konulan görüş, değerlendirme ve önerilerden hareketle, temel problemleri ve bu problemlere yönelik sunulan çözüm önerilerini özet biçimde ilgili paydaşlara ve kamuoyuna sunmak üzere hazırlanmıştır. Raporun amacı, katılım finansının Türkiye’de daha sağlam bir metodolojik temelde ilerlemesine, faizli finans sisteminden farkının belirgin hale gelmesine ve sektörün gerçek potansiyeline ulaşmasına katkı sağlamaktır. Bu çalışma, aynı zamanda gelecekteki araştırmalar ve politika geliştirme süreçleri için bir referans kaynağı olmayı hedeflemektedir. Tespit edilen problemlerin çözümüne yönelik tüm paydaşlarca acilen somut adımlar atılması hiç şüphesiz raporumuzun temel hedefleri arasındadır.

Çalıştay katılımcılarına ve destek veren kurumlara teşekkür ediyor, çalıştay sonuç raporunu kamu yöneticilerinin, sektörün, akademinin, alana ilgi duyan paydaşların ve kamuoyunun dikkatine ve takdirine sunuyoruz.

40. YILINDA TÜRKİYE’DE KATILIM FİNANSI ALANIYLA İLGİLİ METODOLOJİK PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ ÇALIŞTAYI SONUÇ RAPORU

FIKHÎ PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Şekil/Amaç Uyumu

Şeklen ve zahiren fıkha uygun olmakla birlikte özü itibarıyla faizli enstrümanlarla benzerliği yüksek düzeyde olan, faizsizlik ilkesi başta olmak üzere İslâmî finansın ilkelerine ve İslâm hukukunun ruhu ve temel amaçlarına (makâsıd) aykırı bir şekilde geliştirilen hileli ve muvazaalı (fiktif) ürün ve hizmetler kamuoyu nezdinde ciddi tereddütlere neden olmakta, gerçek ve orijinal bir katılım finansı alternatifinin ortaya çıkmasını engellemektedir. Gerçek projelere dayanmayan, kâr garantili yatırım vekâleti ile benzeri fon kullandırma ve fon toplama işlemlerinin yaygınlaşması bu duruma örnek olarak verilebilir.

Bu durumun önlenmesi için, fikhî tercihler sadece şekilsel uygunluk veya kolaylık ilkesi üzerinden yapılmamalı; içerik, amaç, kamu yararı ve makâsıd da dikkate alınmalıdır. Büyüme, kârlılığ ve rekâbeti meşruiyetin önüne geçirmeyen bir yaklaşım benimsenmelidir. Ürün geliştirme ve onay süreçlerinde şekil-öz uyumu ve İslâm iktisadının amaçlarına uygunluk için sonuçları kamuoyuyla şeffaf bir şekilde paylaşılan bağımsız fikhî uygunluk denetimi ve fikhî derecelendirme mekanizmaları geliştirilmelidir. Bu gibi sorunların önüne geçmek amacıyla her sözleşme türü için fikhî geçerlilik ölçütleri standartlaştırılmalı, sözleşmeler bu çerçevede yürütülmelidir. Düzenleyici ve denetleyici kurumlar tarafından hileli işlemler açıkça tanımlanarak caydırıcı düzenlemelerle engellenmelidir. Bu kapsamda, faizsiz gibi görünse de aslında meşru olmayan, kabzın ve mülkiyet naklinin gerçekleşmediği, riskin fiilen üstlenilmediği ürünlere son verilmelidir.

2. Maslahat ve Zaruret Gerekçelerinin Aşırı Kullanımı

Katılım finansı alanındaki ürün ve hizmetlerin değerlendirilmesinde fıkıh usulündeki maslahat, zaruret ve ihtiyaç gibi kavramlara sıklıkla başvurulması, bu kavramların istisna olmaktan çıkıp genel kurala dönüşmesine yol açmakta, bu da sektöre olan güveni sarsmaktadır. Üstelik bu kavramların yaygın kullanımı, finansçıların ürün geliştirme yetisini de körelterek İslâmî finansın özgünlüğünü tehdit etmektedir. Verilen geçici fikhî ruhsatlar ve istisnâî fetvalar, aslî hüküm haline dönüşerek ve kurumsallaşarak süreklilik kazanmaktadır.

Ürün ve hizmetlerin değerlendirilmesi ve temellendirilmesi fıkıhın genel teorisi, sistemi ve kuralları çerçevesinde yapılmalı, bu itibarla makâsıd, maslahat ve zaruret kriterlerinin metodolojik bir şekilde uygulanabilmesi için bu kavramların kullanımına dair standart uygulama ilkeleri ve ölçütleri belirlenmelidir. Mesela hâcetin zarûret kabul edilmesinin ölçüsü ve sınırı piyasa uygulamalarından örneklerle netleştirilmelidir. Bu tür gerekçelere dayalı meşruiyetlerin geçici ve istisnâî olduğu fetvalarda vurgulanmalıdır. Zaruret gerekçesiyle verilmiş fetvalar gözden geçirilerek, güncel durum ve imkânlar açısından bu gerekçenin hâlen geçerliliği değerlendirilmeli, gerekçe ortadan kalkmışsa, ilgili hüküm güncellenmelidir.

3. Merkez Bankası ve Bankalar Arası İşlemlerde Zaruret Odaklı Yaklaşım

Katılım finans alanında merkez bankasıyla ilişkiler ve bankalar arası işlemler gibi yapısal meseleler fikhî açıdan yeterince ele alınmamıştır; mevcut uygulamalar çoğunlukla zaruret hükümlerine dayalı –ve doğal olarak geçici olması gereken– fetvalarla sürdürülmektedir. Bu durum, sistemin fikhî tutarlılığı açısından önemli bir zafiyet doğurmaktadır.

Merkez bankasıyla ilişkiler ve bankalar arası faizli işlemlerle ilgili katılım finansının ruhuna uygun alternatif modeller geliştirmek üzere gerek mevzuat açısından gerekse ürün temelli çalışmalar yürütülmeli, ortaya konulan bu ürün ve yapıların finansal sisteme kurumsal düzeyde dâhil edilmesi sağlanmalıdır.

4. Ürün ve İşlemlerle İlgili Fikhî Değerlendirmelerde Sözleşme Metinleri ve Taraf İradelerinin Dikkate Alınmaması

İşlem ve ürünlerin fikhî açıdan değerlendirilmesinde, mevcut sözleşme metni ve taraf iradeleri yeterince dikkate alınmamakta, varsayımsal unsurlar, sözleşmede yer almayan noktalar yahut taraf iradelerinde olmayan niyetler mevcutmuş gibi kabul edilerek fikhî meşruiyet zemini oluşturulmaya çalışılmaktadır. Sözleşme metinlerinden kopuk bu yaklaşım, hem hatalı değerlendirmelere hem de gerçek çözümlerin göz ardı edilmesine yol açmaktadır.

Fikhî değerlendirmeler, pozitif hukukun esas aldığı ve gerçekte uygulamaya konulan mevcut sözleşme çerçevesine uyumlu şekilde yapılmalıdır. Mevcut sözleşme yapısının tespitiyle işe başlanmalı, sonrasında –fıkhen bir sorun tespit ediliyorsa– söz konusu sözleşmenin hangi değişikliklerle fikhî açıdan meşru bir yapıya dönüştürülebileceği açıkça ortaya konmalıdır. Aynı şekilde hukukçular da sözleşmelerin sadece teknik yapısını değil, taşıdığı fikhî boyutları da göz önünde bulundurarak düzenleme yapmalıdır. Bu ayrışmanın giderilmesi için disiplinler arası ortak çalışmalar artırılmalı, fikhî ve hukukî yönler konunun uzmanları ile birlikte ele alınmalıdır.

ŞER'Î YÖNETİŞİM VE FETVA KURULLARINA DAİR PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Şer'î Yönetişim Yapısının İşlevsellik Sorunu

Katılım finans sektöründeki şer'î yönetim çerçevesi mevcut haliyle fikhî uyumu sağlama, denetleme ve yaptırım uygulama konusunda yeterli değildir. Bu konuda kamuoyunda ve ilim ehli nezdinde bir güven sorunu yaşandığı müşahade edilmektedir.

Sağlıklı bir şer'î yönetim için Merkezî Danışma Kurulu ve danışma komitelerini düzenleyen, bu yapılar arasındaki hiyerarşinin net olarak tanımlandığı, bağlayıcı ve yasal güvenceye sahip bir yapının inşası önerilmektedir.

2. Merkezî Danışma Kurulu'nun Yaptırım Gücünün Eksikliği

Merkezî Danışma Kurulu'nun yetkileri yeterli yaptırımlarla desteklenmediğinden, standardize edici işlevini tam olarak yerine getirememektedir.

Merkezî Danışma Kurulu'nun yetki alanı sadece katılım bankalarıyla sınırlı kalmayıp katılım sigortacılığı, sermaye piyasaları, tasarruf finansmanı gibi tüm katılım finans alanlarını kapsayacak şekilde genişletilmeli, bu kurumların işlemlerini fikhî açıdan gözetim ve denetimle birlikte caydırıcı yaptırım kararı alma yetkisi tanınmalı ve aldığı kararların uygulanması,

bağımsız ve objektif bir denetim mekanizmasıyla dışarıdan izlenmelidir. Sektördeki düzen ve standardizasyonu pekiştirmek için, banka vb. kurumların bünyesindeki danışma komitelerinin verdikleri karar ve icazetler Merkezî Danışma Kurulu bünyesinde oluşturulacak bir komitenin bilgisine ve denetimine sunulmalıdır.

3. Danışma Komitelerinin Bağımsızlık Sorunu ve Görevlendirilmesine Dair Problemler

Katılım finans kuruluşlarının bünyesindeki danışma komitelerinin mevcut yapıları malî ve kurumsal olarak büyük ölçüde kurumsal iç ilişkilere bağlıdır. Komite üyelerinin bankalar tarafından ücretli olarak istihdam edilmesi, alınan kararların objektifliğine gölge düşürmektedir. Ayrıca, komite üyelerinin görevlendirme kriterlerinin muâmelât fıkıhı alanında doktora seviyesine sahip olmayı gerektirmemesi ve yeterli nesnel ölçütlere dayanmaması, bu yapıların bağımsız değerlendirme yapma kapasitesini tartışmalı hâle getirmektedir. Yasal çerçevenin eksikliği, görevlendirme kriterlerindeki sübjektiflik ve hizmetlerin ücret karşılığı sunulması, şer'î yönetişimin etkin ve sağlam işleyişi açısından soru işaretleri doğurmaktadır. Bunlara ek olarak, aynı kişilerin birden fazla katılım bankasının danışma komitelerinde görev alması şer'î değerlendirmelerin bağımsızlığına ve çoğulculuk ilkesine zarar vermektedir.

Gerek TKBB Danışma Kurulu'nun gerekse danışma komitelerinin doğrudan katılım finans kuruluşlarının ve mesleki birliklerinin yönetim kurulları tarafından atanmasından ve kararlarının bu yönetim kurullarının onayına tabi olmasından kaynaklanan sorunlar göz önünde bulundurularak, üyelerin banka dışı ve tarafsız merkezî bir otorite tarafından atanmasının sağlandığı ve istihdamları karşılığında kendilerine yapılacak ödemelerin bankalar tarafından yapılmadığı (komite üyeleri ile bankalar arasında çıkar ilişkisinin oluşmadığı), sektörün beklentileri ve konjonktürel siyasi gelişmelerden etkilenmeyen bir sistem oluşturulmalıdır. Danışma komitesi üyeleri malî muâmelât alanında doktora derecesine sahip olmalıdır. Ayrıca fıkha aşına iktisat ve finans uzmanları komiteye harici danışman olarak destek vermelidir. Bu çerçevede tamamen gönüllülük esasına dayalı, İslâm hukukunun muamelat fıkıhı alanındaki yetkin akademisyenlerden oluşan bağımsız bir fetva kurulunun teşkili de önerilmektedir.

4. Özel Şer'î Danışmanlık Şirketleri

Kâr amacı güden ticari şirket statüsünde şer'î danışma komitesi hizmeti sağlayan, fetva ve icazet veren özel danışmanlık şirketlerinin varlığı, şer'î danışmanlık faaliyeti karşısında elde edilen maddi gelirler nedeniyle güçlü bir şekilde "siparişe dayalı fetva" algısı oluşmasına sebebiyet vermektedir. Fetva süreçlerinin ticarî kazanca dönüştürülmesi, katılım finans ilkelerine uyumun dış etkenlerden uzak, objektif, tam ve sağlıklı bir şekilde sağlanması konusunda negatif algılar oluşmasına yol açmaktadır. Bu durum kamuoyu nezdinde katılım finans sisteminin güvenilirliğini ve fetva süreçlerine olan itimadı zedelemektedir.

Katılım finans kurumları ve katılım finans uyumlu ürünleri sağlayan özel ya da kamuya bağlı tüm kurumların, özel şer'î danışmanlık şirketlerinden şer'î danışmanlık hizmeti ve icazet alma imkanının kaldırılmasına yönelik mevzuat düzenlemeleri düzenleyici kamu kurumları tarafından yapılmalı ve uygulamaya geçirilmelidir. İlgili düzenleme sebebiyle iş ve finans sektörünün farklı alanlarında ortaya çıkabilecek şer'î danışmanlık ihtiyacının Merkezî Danışma

Kurulu bünyesinde karşılanması önerilmektedir. Bunun için Kurul bünyesinde gerekli alt birimlerin oluşturulması ve kapasite geliştirme çalışmalarının yapılması önem arz etmektedir.

5. Ortak ve Sistemik Fetva Metodolojisinin Eksikliği

İslâmî finansal kuruluşlar bünyesinde görev yapan danışma komitelerinin karar alma süreçlerine dair ortak ve sistemik bir metodoloji bulunmamaktadır. Bu durum, şer'î yönetişimde tutarsızlıklara ve fetva üretiminde zafiyetlere yol açmaktadır. Danışma komiteleri maslahat, zaruret, ihtiyaç kavramlarına sıklıkla başvurmakta, bu durum komite kararlarının diğer kurumlar için emsal teşkil etmesi yoluyla giderek asıl ve yerleşik ilkelerden uzaklaşmaya yol açmaktadır. Öte yandan, ürün ve hizmetlerin yalnızca icazet belgelerinin kamuoyuyla paylaşılması, konunun detaylı fikhî gerekçelerine yer verilmemesi, icazet belgesindeki kayıt ve şartların söz konusu uygulamada bulunup bulunmadığının sonraki süreçte denetlenmemesi şeffaflığı zedelemekte ve şer'î yönetişimi teknik bir formaliteye indirgeme riski doğurmaktadır.

Danışma komiteleri, meşruiyeti ve teorik tutarlılığı önceleyen, olması gerekene odaklanan bir yaklaşımla çalışmalıdır. Bu doğrultuda, karar süreçlerine rehberlik edecek kapsamlı bir metodoloji oluşturulmalı, başvurulacak kaynaklar, delil hiyerarşisi, maslahat ve zaruret gibi ilkelerin sınırları net bir şekilde çizilmeli, üyelerin şahsî kanaatlerinin yerleşik fıkıh normları karşısındaki konumu net biçimde tanımlanmalıdır. Ürün ve hizmetler hakkında alınan kararlar gerekçeli şekilde, dayandıkları fikhî ilke ve hükümlerle birlikte –varsa üyelerin muhalefet şerhleriyle– kamuoyuna açıklanmalıdır. Bu bağlamda, Türkiye Katılım Bankaları Birliği (TKBB) Danışma Kurulu'nun karar metinleri, metodolojik titizlik ve şeffaflık açısından örnek teşkil etmektedir.

6. Danışma Komitelerinin Ürün Geliştirmede Aktif Bir Role Sahip Olmaması

Katılım finans kuruluşlarında danışma komitelerinin, ürün geliştirme ve inovasyon süreçlerinin her aşamasında aktif biçimde bulunmamaları, şer'î yönetim yapılarının stratejik karar süreçlerine katkısını sınırlamakta ve katılım finansının uzun vadeli stratejik gelişimini engellemektedir.

Şer'î yönetim mekanizmasının, yalnızca uygunluk denetimiyle sınırlı kalmayan, ürün tasarımı, süreç geliştirme ve stratejik planlama safhalarına entegre edilmiş proaktif bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bu doğrultuda, danışma komitelerinin Ar-Ge ve inovasyon birimleriyle sistemik iş birliği kurmasını sağlayacak kurumsal modeller geliştirilmelidir.

7. DİYK ile Merkezî Danışma Kurulu Arasında Fetva Koordinasyonu

Fetva kurullarının kararları arasında zaman zaman görülen görüş farklılıkları, ürün ve hizmetlerin dinî uygunluğu konusunda tereddüt yaşanmasına yol açmaktadır.

Merkezî Danışma Kurulu ile Din İşleri Yüksek Kurulu (DİYK) ve sivil toplum fetva kurullarıyla düzenli istişare mekanizmaları oluşturularak katılım finansı alanındaki meseleler hakkında ortak müzakereler düzenlenmesi, inşaAllah hem sektörün halkla bağını güçlendirerek sisteme olan güveni artıracak, hem de alandaki ilmi birikimin ve tecrübenin paylaşımı yoluyla daha sağlıklı bir katılım finans ekosisteminin oluşmasına katkı sağlayacaktır.

8. Sosyal Medyada Halkı Doğru Bilgilendirme İhtiyacı

Toplumsal kesimlerin İslâmî finansal okuryazarlık düzeyinin sınırlı olması, zaman zaman sosyal medya ve dijital platformlarda teorik tutarlılığı zayıf olan bazı fetvaların dolaşıma girmesine zemin hazırlamaktadır.

Doğru bilginin yaygınlaştırılması amacıyla, fetva kurulları tarafından yayımlanan fetvaların yanı sıra, katılım finansı ürün ve hizmetlerinin tanıtımı ile konvansiyonel finans ürünlerinden farklarının açıklandığı yayınların da halkın anlayabileceği sade ve açık bir dille, anlaşılır bir üslupla erişime sunulması büyük önem arz etmektedir.

YASAL/HUKUKÎ PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Mer'î Hukuk ile Fıkıh Arasında Mevzuat ve Çifte Meşruiyet Problemi

Katılım finans sisteminin özgün ve güçlü bir yapıya kavuşamamasının temel nedenlerinden biri, mevzuat düzeyindeki hukukî derinlik eksikliğidir. Türkiye’de bu alanda yapılan birçok düzenleme konvansiyonel finans sistemini esas alarak oluşturulmakta, katılım finans sistemi ise bu yapının içinde ve ona tabi olarak inşa edilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle katılım finans sisteminde fikhî hükümlerle Türk pozitif hukuku normları arasında zaman zaman ortaya çıkan ‘çifte meşruiyet’ problemi, uygulamada belirsizlik ve güvensizlik doğurmakta, sistemin istikrarı açısından ciddi bir tehdit teşkil etmektedir.

Bu sorunun giderilmesi için ilk etapta, TKBB öncülüğünde, çifte meşruiyet sorununun ortaya çıktığı konularda uygulama birliğini sağlayacak rehber ilkelerin hazırlanması ve sektöre sunulması faydalı olacaktır. İkinci aşamada ise pozitif hukuk ve İslâm hukuku alanındaki uzmanların katılımıyla düzenlenecek akademik platformlarda İslâm hukuku ile Türk hukukunun emredici hükümleri birlikte değerlendirip, çatışma yaşanan konular için İslâm hukuku esas alınarak ortak hukukî yorum ve uygulama alanları geliştirilmelidir. Bu tedbirlere ek olarak kanun hazırlık süreçlerinde görev alan uzmanlar ile katılım finans uyuşmazlıklarına bakan hâkim ve avukatların bu alanda düzenlenecek özel eğitim programlarına dâhil edilmesi ve uzmanlaşmış tahkim mekanizmalarının geliştirilmesi uygun olacaktır. Ayrıca, üniversitelerin hukuk müfredatında İslam hukuku derslerine yeterince yer verilmesi de sorunların çözümüne katkı sağlama açısından önem arz etmektedir.

İslâmî finansın yeterli derecede ve tutarlı biçimde uygulanabilmesi için malî alana temas eden kanun metinlerinde (Ticaret Kanunu, Borçlar Kanunu vs.) katılım finansı gereklerinin ve özelliklerinin dikkate alındığı çalışmaların yapılarak katılım finansı sistemiyle ilişkili mevzuat, fikhî ilkelerle uyumlu bir şekilde sistematik biçimde yeniden yapılandırılmalıdır. Bu süreçte hukuk fakültelerinde ilgili hukuk alanlarındaki uzman akademisyenlerin ve ilgili kamu kurumlarındaki mevzuat hazırlama uzmanlarının da doğrudan katkı sunması sağlanmalıdır.

Çifte meşruiyetten kaynaklanan sorunların giderilmesinde yasal düzenleyici otoriteye önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu çerçevede, ilgili otoritenin atması gereken adımlar dikkatle takip ve teşvik edilmeli, paydaşlar arasında gerekli kurumsal iletişim ve etki alanı oluşturularak sürece katkı sağlanmalıdır.

2. Katılım Finans Kanunu İhtiyacı

Katılım finansı alanında hukukî çerçevenin yetersizliği, sistemin etkin işleyişini engellemektedir.

Katılım finansıyla ilgili mevzuat problemlerinin bütüncül çözümü için yalnızca bankacılık alanıyla sınırlı olmayan, katılım sigortacılığı, sermaye piyasaları, varlık yönetimi, tasarruf finansmanı ve diğer faizsiz finans alanlarını da kapsayan müstakil bir Katılım Finans Kanunu'na acil ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kanun, katılım finansına özgü sözleşme ve ürünleri asgarî unsurlarıyla birlikte ayrıntılı bir şekilde düzenlemelidir. İlgili mevzuatta ve sözleşmelerde faiz çağrışımı yapan ifadelerden kaçınılmalı ve terimler fıkî hassasiyetlere uygun şekilde kullanılmalıdır. Kanunun hazırlık süreci, şer'î danışma kurulları, akademisyenler, sektör temsilcileri ile hukukçuların ortak çalışma zemininde yürütülmelidir. Böylelikle hem teknik uygulama hem de meşruiyet boyutu birlikte güvence altına alınmalıdır.

3. Standartlara Uyumun Denetimi ve Yaptırımı

Katılım finansı sektöründe standartlara uyum yetersizliği ve uygulama farklılıkları, sistemin sürdürülebilirliğini tehdit eden önemli bir sorun olarak öne çıkmaktadır.

Sektördeki uygulama farklılıklarının giderilmesi açısından, mevcut katılım finans standartlarıyla uyum düzeyinin etkin ve etkili bir şekilde denetlenmesi gerekmektedir. Bu amaçla katılım finansı ilkelerine uygun çalışan kurumların şer'î uyum ve denetim birimlerinde yeterli sayıda uzmanın istihdam edilmesi sağlanmalıdır. Bu süreçte, standartlara uymayan paydaşlara yönelik caydırıcı yaptırımların uygulanması ve denetim sonuçlarının düzenli ve şeffaf bir biçimde kamuoyuna açıklanması zorunluluk arz etmektedir.

4. Çifte Vergilendirme Problemi

Katılım finansı ilkelerine uygun ürünlerin mer'î mevzuat gereği çifte vergilendirmeye tabi tutulması katılım bankaları ve konvansiyonel bankalar arasında haksız rekabete yol açmakta, bu durum katılım bankalarını çifte vergilendirmeden kaçabilmek için prensip olarak meşru olmayan hileli çözüm arayışlarına sevk etmektedir.

Katılım bankacılığı işlemlerinde aynı işlem kapsamında birden fazla vergi ve harç gibi masraf kalemlerinin alınmasını önlemek için ilgili mevzuatta gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

İKTİSADÎ - FİNANSAL PROBLEMLER VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

1. Katılım Finansın Temel Hedeflerinden Sapma ve Özgünlüğünü Yitirme Riski

Katılım finans kurumlarında ürün ve hizmetlerin oluşturulmasında İslâm iktisadının temel hedeflerine yeterince öncelik verilmemektedir. Fıkî meşruiyet, sosyal adalet, servetin adil dağılımı, riskin paylaşılması gibi temel hedefleri göz ardı edebilecek şekilde yalnızca kârlılığa odaklanan bir yaklaşım benimsenmektedir. Bu durum, katılım finans ürünlerinin konvansiyonel muadillerine benzer şekilde işletilmesine yol açmakta ve sistemi konvansiyonel finansın bir parçası haline dönüştürmektedir. Bu yaklaşım, risk paylaşımına dayalı modeller yerine, riskin minimizasyonunu veya tamamen ortadan kaldırılmasını amaçlayan borç temelli ürünlerin yaygın olarak kullanılmasına neden olmaktadır. İslâm iktisadının önceliklerinin

yeterince gözetilmemesi, neticede katılım finansın kendisinden beklenen finansal istikrar, sosyal adalet ve benzeri amaçları yeterince gerçekleştirememesiyle sonuçlanmaktadır.

Katılım finansın özgünlüğünü koruyabilmesi için konvansiyonel finansın taklit edilmesinden vazgeçilerek, paydaşlar arasında etkin istişareyle, kendi ilke ve değerleri doğrultusunda özgün ürünler ve alternatif modeller kurma vizyonu yeniden canlandırılmalıdır. Sosyal finans alanına daha fazla önem verilerek kamu yararını ve sosyal adaleti gözetken, özellikle de dar gelirliye odaklanan projeler desteklenmelidir. Bu özelliklerdeki model, ürün ve projelerin geliştirilmesi amacıyla iktisat, finans, hukuk ve fıkıh uzmanlarının birlikte çalışmaları azamî önem arz etmektedir. Bu kapsamda kamu otoritesi tarafından da risk paylaşımına dayalı uygulamaları teşvik edecek ve destekleyecek vergi muafiyetleri gibi düzenlemeler hayata geçirilmelidir.

Ürün ve hizmetler fikhî açıdan değerlendirilirken sözleşme düzeyindeki meşruiyetinin yanı sıra makro düzeydeki ekonomik-toplumsal etkileri de dikkate alınmalıdır. Katılım finans kurumlarının ve ilgili paydaşların stratejik belgelerinde ve raporlarında İslâm iktisadının hedeflerine yer verilmeli ve bunların karşılama durumu tanımlanmış nesnel ölçütlerle sistematik biçimde izlenmeli ve kamuoyuyla paylaşılmalıdır. Teorik çerçeve ile uygulama arasındaki uyumu güçlendirmek amacıyla, sahadaki mevcut durumun bütüncül biçimde anlaşılabilmesi için kapsamlı saha araştırmaları, vaka analizleri ve etki analizleri yapılmalıdır.

2. Reel Yatırımların Geri Planda Kalması ve Spekülatif Eğilimler

Katılım finans sektöründe, katma değer üretimine dayalı reel ekonomi idealine rağmen spekülatif alanların öne çıkması nedeniyle üretken yatırımlar ikinci planda kalabilmektedir. Bu durum, sektörün toplumsal fayda üreten gerçek katma değer alanlarına odaklanmasını zorlaştırmaktadır.

Katılım finansın teorik çerçevesi gereği, fonlar spekülatif işlemlere değil toplumsal fayda sağlayan reel yatırımlara yönlendirilmelidir. Örneğin, sağlanan fonlar likidite ihtiyacı, bütçe açığı finansmanı, altın veya döviz yatırımı gibi alanlarda değil, doğrudan üretken yatırım projelerinde kullanılmalıdır.

3. Nitelikli İnsan Kaynağı Eksikliği ve Eğitim İhtiyacı

Katılım finans alanında nitelikli insan kaynağının yetersizliği, uygulamaların ilkelere uygun yürütülmesini zorlaştırmaktadır. Bu alanlarda görev yapan personelin eğitim geçmişi ve meslekî yaklaşımı, sistemin işleyişini doğrudan etkilemektedir. Özellikle konvansiyonel finans geçmişine sahip bazı personelin pragmatik eğilimleri, kurumların ve uygulamaların temel ilkelerden uzaklaşmasına neden olabilmektedir. Benzer şekilde, bazı yöneticilerin fikhî süreçleri yeterince önemsememesi ve içselleştirmemesi, kurumların ilkesel duruşunu zayıflatmakta ve uygulamalarda fikhî hassasiyetin zayıflamasına sebep olmaktadır. Bunun yanında, kamu kurumlarında katılım finansına yönelik idari pozisyonların tercih edilebilirliği, bürokratlar nezdinde düşüktür.

Çözüm olarak, öncelikle bu alanda eğitim almış ve alanın değerlerini özümsemiş kişilerin sektörde istihdamına öncelik verilmelidir. Mevcut kurum içi eğitim programlarının, İslâm

iktisadî ve finansının temel ilkeleri, işleyişi ve hassasiyetlerini her kademedeki personele yeterli düzeyde kazandıracak şekilde yeniden yapılandırılması gerekmektedir. Bu eğitimler belli yetkinlikleri sağlayacak şekilde yeniden yapılandırılmalı ve programların etkinliği belli standartlar üzerinden düzenli olarak denetlenmelidir. Personelin katılım finansa yönelik lisansüstü programlarda eğitim alması teşvik edilmelidir. Katılım finans yöneticilerine özel, fikhî içerikli eğitim programları geliştirilerek sunulmalıdır. Ayrıca kamu kurumlarında katılım finansla ilgili düzenleyici pozisyonlar daha cazip hale getirilerek, bürokratların bu alana ilgi ve yönelimini arttıracak motivasyon mekanizmaları oluşturulmalıdır. Son olarak, nitelikli insan kaynağı ihtiyacının karşılanması amacıyla, alandaki mevcut eğitim ve araştırma kapasitesinin yanı sıra, önde gelen üniversitelerin bünyesinde İslâm İktisadî ve Finansı lisans ve lisansüstü programlarının kurulması, bu üniversitelerin konvansiyonel iktisat ve finans müfredatlarına İslâm iktisadî ve finansına dair derslerin eklenmesi, İslâm iktisadına uygun özgün teoriler geliştirmeye yönelik araştırma merkezlerinin faaliyete geçirilmesi ve disiplinlerarası akademik çalışmaların teşvik edilmesi gerekmektedir. Bu tür programlardan mezun olanlara öncelik tanınarak iş olanaklarının temin edilmesiyle alanın uzman personel ihtiyacı lisans düzeyinden itibaren karşılanmış olacaktır.

Katılım finansının sağlıklı bir şekilde gelişerek hak ettiği yere ulaşması ve adil bir ekonomik sistemin inşasına vesile olabilmesi için çalıştayımızda ele alınan temel metodolojik problemlerin çözüme kavuşturulması bir zorunluluktur. Bu problemlerin çözümüne yönelik kamu, sektör ve akademinin etkin ve kapsamlı iş birliğine katkı sunması umuduyla çalıştay sonuç raporunu saygıyla arz ederiz.

Allah Teâlâ en doğrusunu bilir.

Bu çalıştay sonuç raporu aşağıda ismi geçen katılımcıların ortak metnidir.

Abdullah Durmuş	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı
Ahmet Özdemir	Prof. Dr.	Kastamonu Üniversitesi, İslam Ekonomisi Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü
Ali Can Yenice	Dr. Öğr. Üyesi	Sakarya Üniversitesi, İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı
Burak Çıkıryel	Dr. Öğr. Üyesi	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı
Cemal Kalkan	Dr. Öğr. Üyesi	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Doğan Öztürk	Dr. Öğr. Üyesi	Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslam İktisadı ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü
Emrah Gökmen	Arş. Gör.	Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Ertuğrul Boynukalın	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Enstitüsü Müdürü
Eyüp Sabri Kala	Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı
Fatih Mehmet Aydın	Dr.	Diyanet İşleri Başkanlığı, Din İşleri Yüksek Kurulu Başkanvekili
Faruk Bal	Prof. Dr.	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İktisat Tarihi Anabilim Dalı
Hacı Mehmet Günay	Prof. Dr.	Sakarya Üniversitesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Hakan Kalkavan	Doç. Dr.	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İktisat Sosyolojisi Anabilim Dalı
Halit Çalış	Prof. Dr.	Necmettin Erbakan Üniversitesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Hatice Aksoy Karakaya	Dr. Öğr. Üyesi	Sinop Üniversitesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
İsa Yılmaz	Doç. Dr.	İstanbul Medeniyet Üniversitesi, İktisat Teorisi Anabilim Dalı
Mahmut Samar	Doç. Dr.	Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Mehmet Saraç	Prof. Dr.	İstanbul Üniversitesi, İslam İktisadı ve Finansı Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü
Mehmet Yuşa Özmen	Dr. Öğr. Üyesi	Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı
Mervan Selçuk	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi, İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı
Muhammet Fatih Canbaz	Doç. Dr.	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Finans ve Bankacılık Bölümü
Muhammet Yurtseven	Doç. Dr.	Süleyman Demirel Üniversitesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Necmeddin Güney	Doç. Dr.	Necmettin Erbakan Üniversitesi, İslam Hukuku Anabilim Dalı
Ozan Maraşlı	Dr. Öğr. Üyesi	Marmara Üniversitesi, İslami Sigortacılık Anabilim Dalı
Saim Kayadibi	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı
Saime Kavakcı	Dr. Öğr. Üyesi	Marmara Üniversitesi, İslami Sigortacılık Anabilim Dalı
Salih Ülev	Doç. Dr.	Sakarya Üniversitesi, İslam İktisadı ve Finansı Anabilim Dalı
Şakir Görmüş	Prof. Dr.	Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı
Yusuf Erdem Gezgin	Doç. Dr.	Marmara Üniversitesi, İslam Ekonomisi ve Finansı Anabilim Dalı
Zeyneb Hafsa Orhan	Doç. Dr.	İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, İslam İktisadı ve Finansı Bölümü

Çalıştayın düzenlenmesi ve sonuç raporunun hazırlanmasında emeği geçen Arş. Gör. Muhammed Akif Aydın, Arş. Gör. Muhammed Emre Yıkar, Arş. Gör. Muhammed Serdar Cevherli, Arş. Gör. Ebuzer Yılmaz, Arş. Gör. Şura Faiziyev ve Meliha Nur Köstepen'e katkılarından dolayı teşekkür ederiz.